

MODERNÁ BURŽOÁZNA SOCIOLOGIA A SPOLOČENSKÁ SKUTOČNOSŤ

Popri zatiaľ nemnohých prevažne preložených prácach z poľskej sociologickej literatúry majú naši čitatelia možnosť zoznámiť sa s ďalším prekladom, tentoraz z pera popredného maďarského sociológa Andrása Hegedüsa *Moderní buržoásni sociologie a spoločenská skutočnosť*.¹ Práca sa skladá z 5 relatívne samostatných častí (I. O úlohe marxistickej kritiky modernej buržoáznej sociológie; II. Mikrosociológia a sociometria ako typický jav modernej buržoáznej sociológie; III. Sociológia priemyslu alebo priemyselníkov; IV. Metodika a technika; V. Socializmus a sociológia).

Už členenie práce prezrádza pomerne široký záber autora i jeho fundovanosť v jednotlivých oblastiach, z ktorých si každá osve zasluhujú samostatný rozbor. Ukazuje sa, ako je stále ťažšie narysovať adekvátny obraz buržoáznej i socialistickej skutočnosti, ktorá sa ďalej svojím spôsobom vyvíja. V publicistike sa stále viac presadzuje správna metodologická téza, že už nemožno napr. v rozbere jednotlivých smerov a prúdov buržoáznej sociológie vystačiť s hodnotením a la „buržoázna sociológia = reakčná pavela“ a pod.

I. kapitola práce výstižne charakterizuje príčiny vzrastu príťažlivosti buržoáznej sociológie — tohto „dieťaťa krízy“ po druhej svetovej vojne. Súčasne sa javí ako nedostatočne podávať len „globálnu kritiku“ buržoáznej sociológie, ktorá viedla k pohodlnému odmietaniu buržoáznej sociológie ako celku, ale treba vychádzať z dôslednej znalosti jednotlivých teórií. Hegedüsova práca sa obmedzuje zväčša len na podrobnejší opis, analýzu a prípadnú konfrontáciu v relácii sociometria — mikrosociológia. Tento druh je ťažiskový v celej práci, v ktorej osobitne do popredia vystupujú II. a III. časť.

V II. časti venuje autor pozornosť mikrosociológii a sociometrii, ako aj ďalším smerom, ktoré mali vplyv na formovanie modernej buržoáznej sociológie

(Durkheim, Simmel, Wiese Freud, Bergson). Táto časť má v podstate učebnicový charakter a neprináša novšie poznatky. Hegedüs charakterizuje mikrosociológiu ako smer, ktorý spolu s krajným pozitivizmom pokladá za svoju úlohu skúmanie len malých spoločenských jednotiek a odlišuje od nej sociometriu, o ktorej hovorí, že „znamená v širšom zmysle metodiku výskumu spoločenských javov, patriacich do tematiky mikrosociológie, so zdôraznením kvantitatívnych metód“ (str. 37). Autor ukazuje, že morenovská sociometrická škola (ide o celý systém učenia J. L. Morena, zakladateľa sociometrie, s jeho pojmovou aparátúrou, v ktorej sa vyskytujú také pojmy ako sociónómia, štiepiaca sa v sociodynamiku, sociometriu a sociatriu, ďalej spolupracovníkov a epigónov J. L. Morena) sa zrodila ako reakcia na krajný psychologizmus, hoci sama je tiež formou prejavu psychologizmu. Sociometria v užšom zmysle slova je reprezentovaná: 1. sociometrickou teóriou spoločnosti, 2. sociometrickou diagnostikou a terapiou, 3. empirickými výskumami.

Svetonázorová funkcia sociometrie vychádza z konštrukcie „sociálneho atómu“, sociálneho elektrónu („najjednoduchšej jednotky citov“), teleprvkov a pod. Problematika interakcie, ku ktorej autor v súvislosti s hodnotením sociometrie dospieva, čaká na osobitné spracovanie. To isté sa týka, ako to autor dokladá v ďalšej, III. časti práce, problematiky malých sociálnych skupín. Iba tak možno dospieť k precizovaniu vzájomných vzťahov mikroštruktúry a makroštruktúry a predchádzať vulgarizáciám pri mechanickom prenášaní zákonitostí a princípov makroštruktúr na mikroštruktúry a pod.

¹ Z maďarského originálu *A modern polgári szociológia és a társadalmi valóság* preložil E. Reich, vydalo NPL, str. 260. Predhovor napísal doc. CSc. Jaroslav Kohout.

V kapitole venovanej reláciám trieda — vrstva — mobilita žiadalo by sa, akokoľvek to nie je ľahké, predovšetkým špecifikovať tieto kategórie s vyznačením ich konštitutívnych, príp. fakultatívnych znakov. Autor ináč podrobuje bohatú, ťažko zvládnuteľnú zmes názorov buržoázných sociológov o týchto otázkach primeranej kritike, správne poznamenávajúc (str. 86), že systém sociálnej mobility má v určitom zmysle oprávnenie i v socializme.

V III. časti autor vymedzuje vzájomné vzťahy medzi buržoáznou sociológiou práce, podniku a priemyslu v tom zmysle, že sociológia práce skúma sociologické javy, vytvárajúce sa v dôsledku pracovných vzťahov i mimo závodu, sociológia podniku je obmedzená na podnik (včítane nepriemyslových podnikov, resp. závodov), kým sociológia priemyslu (počítajúc s dimenziami „priemyselovej spoločnosti“) skúma spoločenskú štruktúru, rozdiely medzi jednotlivými odvetviami celého priemyslu. Príslušné špeciálne disciplíny (veda o podniku, veda o práci, sociálna politika), s ktorými sa sociológia podniku zdôrazňujúca terapeutickú funkciu buržoáznej sociológie podniku prekrýva, majú svoje sociologické aspekty. Autor uvádza, že sa z jednotlivých vývinových etáp názorov Le Playa, G. Schmellera, F. V. Taylora, E. Maya, H. Forda, F. B. Gilbretha zrodil postupne systém „human engineering“.

V súvislosti s najrozsiahlejšou oblasťou industriálnej sociológie vôbec, „human relations“, ktorej zdroje a vývinové tendencie po druhej svetovej vojne autor zaujímavou charakterizuje, nemôže autor nekonštatovať nevyhnutnú požiadavku venovať i v socialistických podmienkach pozornosť spoločenským funkciám podniku, vzrastu dôležitosti vnútorných pracovných podmienok. Otázka „ľudského faktora“ vo výrobe, podnikovej atmosféry a pod. má nesmierny význam i pre socialistickú organizáciu a riadenie priemyselných podnikov. Skúmanie väzieb formálnej a neformálnej organizácie má i pre oblasť marxistickej sociológie podniku² nemalý význam. Buržoázna so-

ciológia podrobne skúma i tie najsubtilnejšie dôsledky foriem boja medzi kapitalistami a proletariátom, najmä vznik a „riešenie“ konfliktových situácií v ekonomicko-výrobnej oblasti, nevyhýbajúc sa ani kritickému posudzovaniu buržoázných mzdových systémov. Podobne je u nás potrebné spracúvať problematiku skupinovej statiky a skupinovej dynamiky, skupinovotvorných elementov a procesov a celý rad ďalších autorov výstižne charakterizovaných problémových okruhov. Je potrebné prekonať i rezervovanosť k otázkam konkrétnych výskumov postavenia vedúcich, zdrojov ich autority, príp. nedostatočnej autority v skupinách a pod. I v tejto oblasti možno po prehodnotení prevziať z buržoáznej sociometrie racionálne jadro. Sociológia priemyslu spolu s ďalšími disciplínami by sa mala ďalej zameriavať na skúmanie príčin fluktuácie a bližšie si všímať procesy adaptácie nových pracovníkov. Z hľadiska kapitalistického podniku sa problém mobility javí v týchto 4 možných podobách: zmena pracoviska, zmena odboru, zmena pracovnej funkcie a zmena odvetvia povolania.

Buržoázna sociológia sa v širokom rozsahu zaoberá výskumom príčin ľudského správania. I v tejto otázke autor polemizuje s nevedeckým hodnotením miesta individuálneho správania v spoločenskej štruktúre, odmieta formalistický a empiristický prístup (ako ho napr. charakterizuje známa formula Wieseho $P - H \times S$). I v tejto oblasti bude potrebné ísť podstatne ďalej.

V časti IV uvádza autor niekoľko všeobecných metodických črt buržoáznej sociológie, poukazujúc na známe protirečenia vo vzťahu medzi zástancami „čisto“ empirického alebo teoretického prístupu. Uvádza ďalej, ktoré okruhy problémov zaraďuje buržoázna sociológia do pojmu metodiky. Zaujímavé, v prístupnej literatúre

² Závažné poznatky pre využitie psychológie a sociológie v riadiacej práci nájde čitateľ v 10. a 11. kapitole zborníka Vedecká organizace řídicí práce (NPL 1965, str. 512).

zatial málo známe sú autorom uvádzané technické metódy sociometrických³ výskumov „sympatií“ a „antipatií“ (str. 224—232). Vo výklade o použití experimentu v sociologických výskumoch bolo by možné polemizovať s autorom, pravda, na podklade hlbšieho vyjasnenia funkcie experimentu v spoločenských vedách, pokiaľ ide o miesto experimentu v sociológii (str. 233).

Záverečná stať *Socializmus a sociológia* nielen vyznieva v zmysle opodstatnenosti sociologického prístupu k hodnoteniu zložitých spoločenských javov v socializme, ale aj v zmysle dôsledného presadzovania sociológie. Autor sa snaží formulovať vzájomný vzťah historického materializmu a sociológie. Uvádza napr., že „historickému materializmu treba dať v marxistickej sociológii prioritu“ (str. 246), podčiarkuje nutnosť rešpektovať kritériá historického prístupu a pod. Znova, obdobne ako v predošlých častiach, hoci sa na niektorých miestach neubrnil zjednodušujúcim, la-

konickým poznámkam na adresu buržoáznej sociológie, zdôrazňuje, že „proti buržoáznej ideológii nemôžeme bojovať tým, že nevezmeme na vedomie, čo už bolo vytvorené, že ostaneme pri zdôrazňovaní všeobecných súvislostí a nebudeme sa zaoberať konkrétnym skúmaním konkrétnych skutočností“ (str. 248).

Práca A. Hegedüsa je nesporne prácou neobyčajne záslužnou. Hoci v dôsledku vážnych „bielych miest“ v sociologickej teórii môže do určitej miery vzrastať riziko oslabenej kritiky u žánru takých prác, pri ktorých dopyt bude ešte po dlhší čas prevyšovať ponuku, stane sa táto práca významnou súčasťou teoretickej výzbroje všetkých, ktorí robia prvé samostatné kroky v nevyhnutnej hlbšej orientácii.

Otakar Mošner

³ K týmto otázkam pozri napr. stať M. Petruska *Sociometrické techniky a marxistická teória spoločnosti*. Otázky marxistickej filozofie (1963, č. 6, 486—494.

OTÁZKY MARXISTICKEJ FILOZOFIE, ročník XX, 1965, č. 5. Vydáva filozofický ústav Slovenskej akadémie vied vo Vydavateľstve SAV, Bratislava, Klemensova 27. Vede hlavný redaktor akademik Igor Hrušovský s redakčnou radou. Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma Poštový novinový úrad — ústredná administrácia PNS, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Možno tiež objednať na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VI. Tlačia Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., závod 3, Ružomberok. Povolené výmerom PIO 7293/50-III-2 — K-05*51616. Časopis vychádza šesťkrát ročne. Predplatné ročne Kčs 30,—, jednotlivé číslo Kčs 5,—.